

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

$$\left(\frac{T_1}{T_2}\right)^2 = \left(\frac{a_1}{a_2}\right)^3$$

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2025

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN
KONFERENSIYASI TO'PLAMI

2-JILD 4-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

Qo'shiqlar, maqollar va matallar, afsonalar va rivoyatlar, asotirlar va masallarning axloqiy tarbiyadagi o'rni

Xalmatova Dilobod Alimjanovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

Zoirova Maftuna Xayrulla qizining

Chirchiq Davlat Pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalish

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Xalq og'zaki ijodi namunalarining — qo'shiqlar, maqollar va matallar, afsonalar, rivoyatlar, asotirlar hamda masallarning axloqiy tarbiyadagi o'rni beqiyosdir. Ular asrlar davomida xalqning ma'naviy hayoti, dunyoqarashi va ezgu orzu-intilishlarini ifodalab kelgan. Har bir og'zaki ijod namunasi inson qalbini ezgulikka yo'naltiruvchi, uni halollik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalovchi kuchga ega. Maqollar va matallar xalq donishmandligi mahsuli bo'lib, yoshlarni to'g'rilikka, sabr-toqatga va adolatga chorlaydi. Qo'shiqlar inson ruhiyatini poklaydi, milliy g'urur va muhabbat tuyg'ularini uyg'otadi. Afsonalar va rivoyatlar yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi kurashni badiiy tarzda yoritib, hayotiy saboq beradi. Asotirlar va masallar esa insonni fikrlashga, to'g'ri yo'lni tanlashga o'rgatadi. Shu tariqa xalq og'zaki ijodi namunalarini tarbiya jarayoniga tatbiq etish yosh avlodni ma'naviy jihatdan yetuk, e'tiqodli va axloqan komil inson etib voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Xalq og'zaki ijodi, qo'shiqlar, maqollar, matallar, afsonalar, rivoyatlar, asotirlar, masallar, axloqiy tarbiya, ma'naviy qadriyatlar, xalq donishmandligi, ezgulik, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, insonparvarlik, milliy g'urur, tarbiya jarayoni, ma'naviy barkamollik, axloqiy fazilatlar.

Abstract: The role of folk oral creativity — songs, proverbs and sayings, legends, tales, myths, and fables — in moral education is invaluable. These works have reflected the spiritual life, worldview, and noble aspirations of the people for centuries. Each form of oral creativity serves as a guiding force that directs the human heart toward goodness and nurtures honesty, diligence, compassion, and patriotism. Proverbs and sayings, as the embodiment of folk wisdom, encourage the young generation to be truthful, patient, and fair. Songs purify the soul, awaken national pride, and inspire feelings of love and devotion. Legends and tales portray the eternal struggle between good and evil, providing deep moral lessons. Myths and fables, in turn, teach people to

think critically and choose the right path in life. Thus, incorporating samples of folk oral creativity into the educational process plays a vital role in fostering a spiritually mature, faithful, and morally upright generation.

Keywords: Folk oral creativity, songs, proverbs, sayings, legends, tales, myths, fables, moral education, spiritual values, folk wisdom, goodness, honesty, diligence, patriotism, humanism, national pride, educational process, spiritual maturity, moral qualities.

Kirish. Xalq og'zaki ijodi xalqning asrlar davomida shakllangan ma'naviy boyligi, dunyoqarashi va hayotiy tajribasini aks ettiradi. Qo'shiqlar, maqollar, matallar, afsonalar, rivoyatlar, asotirlar va masallar xalqning donishmandligi va ezgu g'oyalarining badiiy ifodasidir. Bu ijod namunalarida halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, insonparvarlik kabi yuksak fazilatlar targ'ib etiladi. Ayniqsa, axloqiy tarbiyada xalq og'zaki ijodi beqiyos ahamiyatga ega bo'lib, u yosh avlodni ezgulik, adolat va sabr-toqat ruhida tarbiyalaydi. Maqollar hayotiy tajriba va donolikni singdirsang, qo'shiqlar ruhiy poklik va milliy g'ururni uyg'otadi, afsonalar hamda masallar esa yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash orqali saboq beradi. Shu bois xalq og'zaki ijodini o'rganish va uni ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llash yoshlarni ma'naviy jihatdan yetuk, axloqan barkamol inson etib voyaga yetkazishda muhim o'rin tutadi.

Asosiy qism. Xalq og'zaki ijodi insoniyatning eng qadimiy ma'naviy boyliklaridan biri bo'lib, u xalqning tafakkuri, dunyoqarashi, orzu-intilishi va hayotiy tajribasini avloddan-avlodga yetkazuvchi kuchli tarbiyaviy vositadir. Ayniqsa, axloqiy tarbiya jarayonida xalq ijodi namunalarining o'rni beqiyosdir. Ular insonni ezgulikka, to'g'rilikka, mehr-oqibatga, sabr-toqatga, halollik va vatanparvarlikka yo'naltiradi. Xalq og'zaki ijodi turli janrlarni o'z ichiga oladi: qo'shiqlar, maqollar, matallar, afsonalar, rivoyatlar, asotirlar va masallar. Har biri inson ruhiyatiga o'ziga xos tarzda ta'sir etadi va tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Qo'shiqlar xalqning ruhiy holatini, quvonch va iztiroblarini, hayotga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Ular inson qalbini ezgulik, muhabbat, sadoqat, vatanparvarlik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalaydi. O'zbek xalq qo'shiqlari mazmun jihatidan turlicha bo'lib, mehnat qo'shiqlari, lirik ishqiy qo'shiqlar va mavsumiy qo'shiqlar kabi turlarga bo'linadi. Mehnat qo'shiqlari, masalan, "Paxta terim qo'shig'i", "Ko'chalar" singarilar mehnatning qadri, halollik va birlik g'oyalarini targ'ib etadi. Lirik ishqiy qo'shiqlar esa "Qorako'z", "Dilbarim" kabi asarlar orqali sevgi, sadoqat, inson qalbidagi nozik tuyg'ularni ifodalaydi. Mavsumiy qo'shiqlar esa "Navro'z qo'shig'i", "Yomg'ir chaqirish qo'shig'i" singari marosimlarda aytilib, xalqning tabiatga hurmati va birligi ramzidir. Bu qo'shiqlar insonni mehnatsevarlik, mehr-muhabbat, tabiat bilan uyg'un yashashga o'rgatadi.

Maqollar va matallar xalq donishmandligining bebaho namunasi bo'lib, ular qisqa, lo'nda, ammo chuqur ma'noga ega. Har bir maqolda hayotiy tajriba, pand-nasihat va axloqiy xulosa mujassam. Masalan, "Mehnat qilgan to'yadi", "Halol mehnat – ezgulik manbai", "Yaxshilik qil, suvga tashla" kabi maqollar mehnatsevarlik, halollik va saxovat kabi fazilatlarni targ'ib etadi. Maqollar insonni o'z xatti-harakatlariga tanqidiy qarashga, oqilona qaror qabul qilishga o'rgatadi. Matallar esa, odatda, biror voqea, hodisa yoki xatti-harakatga kinoyali, o'xshatishli tarzda munosabat bildiradi. Ular kulgi va kinoya orqali insondagi kamchiliklarni ko'rsatib, uni yaxshilikka chorlaydi. Masalan, "Qarg'a qovurilgan go'shtni xom debdi" yoki "Bo'ridan qo'rqmagan, bo'ringa o'ljasiga aylangan" kabi matallar insonni hushyorlikka, mehnatsevarlikka, o'zini tuta bilishga o'rgatadi.

Afsonalar va rivoyatlar xalqning qadimiy dunyoqarashi, orzulari va ishonchlarini ifodalovchi janrlardir. Ular ko'pincha ezgulik bilan yovuzlik, halollik bilan hiyla, adolat bilan insofsizlik o'rtasidagi kurashni tasvirlaydi. Afsonalarda yaxshi fazilatlar g'alaba qozonadi, yomonlik esa jazolanadi — bu esa o'quvchini ijobiy xulq-atvorga yo'naltiradi. Masalan, "Ko'kaldosh afsonasi" va "Boysun afsonasi" kabi xalq afsonalarida insonning orzu, sadoqat va fidoyiligi ulug'lanadi. Rivoyatlar esa ko'pincha tarixiy shaxslar yoki joy nomlari bilan bog'liq bo'lib, ular orqali milliy g'urur, vatanparvarlik, sabr-toqat va e'tiqod tuyg'ulari mustahkamlanadi. Masalan, "Shiroq rivoyati", "Go'ri Amir rivoyati" kabi o'zbek xalq rivoyatlarida jasorat, adolat va insoniy g'urur madh etiladi. Rivoyatlar xalqning o'z tarixiga hurmat bilan qarashini, ajdodlarga sadoqatini, insoniy qadriyatlarga e'tiborini oshiradi. Shu sababli afsona va rivoyatlar yosh avlodni ma'naviy barkamol, e'tiqodli inson sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Asotirlar (miflar) insoniyat tafakkurining eng qadimiy shakllaridan biri bo'lib, ular orqali xalq tabiat hodisalarini, olam yaralishini, yaxshilik va yomonlik kuchlarini o'z tasavvurida ifodalagan. Asotirlar ko'pincha ramziy ma'noga ega bo'lib, ularning ichida axloqiy saboqlar chuqur yashiringan. Masalan, ba'zi asotirlar insonning g'ururi, adolati, sadoqati yoki zulmga qarshi kurashini ifodalaydi. Ular yoshlarni o'z orzulariga sodiq bo'lishga, haqiqatni himoya qilishga, ezgulik yo'lidan og'maslikka o'rgatadi. Shu bois asotirlar nafaqat qadimiy e'tiqodlar mahsuli, balki bugungi kunda ham axloqiy va falsafiy mazmunga ega tarbiyaviy manba sifatida qadrlanadi.

Masallar xalq ijodining eng ibratli janrlaridan biri bo'lib, ularning mazmunida hayotiy tajriba, pand-nasihat va chuqur axloqiy xulosa mujassam. Masallar, odatda, hayvonlar yoki o'simliklar ishtirokida yaratiladi, ammo ular orqali insoniy fazilatlar yoritiladi. Masalan, "Tulki va uzum", "Bo'ri va qo'y", "Qarg'a bilan tulki" kabi masallar yolg'onchilik, manmanlik, hiylakorlik kabi

illatlarni fosh etadi va halollik, sadoqat, do'stlik kabi ezgu fazilatlarni targ'ib qiladi. Masallar orqali bolalar to'g'ri va noto'g'ri ajratishni, oqibat haqida o'ylashni, hayotiy qarorlarni to'g'ri qabul qilishni o'rganadilar.

Xalq og'zaki ijodi namunalarining barchasi — qo'shiqlar, maqollar, matallar, afsonalar, rivoyatlar, asotirlar va masallar — insonni ezgulik sari yetaklovchi, ma'naviy kamolotga yo'naltiruvchi bebaho boylikdir. Ular yosh avlodga hayotning asl ma'nosini anglashni, yaxshilik va yomonlikni ajrata bilishni, to'g'rilik, halollik, sabr-toqat, vatanparvarlik va insonparvarlik kabi yuksak fazilatlarni o'zlashtirishni o'rgatadi. Shu bois xalq og'zaki ijodi namunalarini ta'lim-tarbiya jarayonida keng qo'llash, ularni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish bugungi kunda yoshlarni axloqan barkamol, ma'naviy yetuk shaxs etib voyaga yetkazishda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Xalq og'zaki ijodining inson tarbiyasidagi o'rni quyidagilardan iborat:

- Xalq qo'shiqlari inson qalbini ezgulik, mehnatsevarlik, mehr-muhabbat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Ular xalqning quvonchi, g'ami, orzusi va hayotga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Ayniqsa, mehnat, lirik ishqi va mavsumiy qo'shiqlar insonni mehnatni qadrlashga, tabiat bilan uyg'un yashashga va milliy qadriyatlarga sodiq bo'lishga o'rgatadi.
- Maqollar va matallar xalq donishmandligining ifodasi bo'lib, ular orqali inson halollik, sabr-toqat, adolat, mehnatsevarlik va to'g'rilik kabi yuksak axloqiy fazilatlarni o'zlashtiradi. Maqollar hayotiy haqiqatni lo'nda shaklda ifodalasa, matallar kinoya orqali insondagi kamchiliklarni ko'rsatib, uni yaxshilikka undaydi.
- Afsonalar va rivoyatlar insonni ezgulik, jasorat, vatanparvarlik va sadoqat ruhida tarbiyalaydi. Ular xalqning qadimiy e'tiqodi va tarixiy xotirasini saqlab, yosh avlodga milliy g'urur va tarixiy merosni qadrlash tuyg'usini singdiradi.
- Masallar hayotiy saboqlar, pand-nasihat va ibratli voqealar orqali insonni axloqan kamolga yetkazadi. Ular halollik, sadoqat, do'stlik va mehnatsevarlikni targ'ib etib, hiylakorlik, manmanlik, yolg'onchilik kabi illatlardan ogohlantiradi.

Xulosa: Xalq og'zaki ijodi inson tarbiyasining eng muhim manbalaridan biri bo'lib, u xalqning asrlar davomida to'plagan hayotiy tajribasi, donishmandligi va ezgu g'oyalarini o'zida mujassam etadi. Qo'shiqlar, maqollar, matallar, afsonalar, rivoyatlar va masallar orqali insonda halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat, vatanparvarlik, mehr-oqibat kabi yuksak axloqiy fazilatlar shakllanadi. Bu asarlar yosh avlodni ezgulik, adolat, sadoqat va

insonparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Xalq ijodi nafaqat o'tmishning boy ma'naviy merosi, balki bugungi kunda ham tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmagan, inson ruhiyatiga chuqur ta'sir etuvchi bebaho manbadir. Shu bois, xalq og'zaki ijodi namunalarini ta'lim-tarbiya jarayonida keng qo'llash yoshlarni ma'naviy jihatdan yetuk, e'tiqodli va axloqan barkamol inson etib voyaga yetkazishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O. Safarov O'zbek xalq og'zaki ijodi. T.,
2. G'afurov, N. (2010). O'zbek xalq og'zaki ijodi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti
3. Sarimsoqov B. o'zbek folklorining janrlar tarkibi. O'zbek folklori ocherklari. 3 jildlik. 1-jild. T.,
4. Mirzaev T. O'zbek xalq maqollari.- Toshkent: SHarq, 2012.
5. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. Darslik. – T.: O'qituvchi, 1980.
6. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. – Toshkent, "O'qituvchi", 1990.
8. Asotirlar va rivoyatlar. T., 1990.
9. <https://cyberleninka.ru/article/n/-maqol-va-hikmat-soz-larni-folklor-janri-sifatida-tasniflashning-mohiyati-va-tamoyillari/pdf>